

A méltányos bírósági eljáráshoz való jog az Emberi Jogok Európai Egyezményében

A témával foglalkozó cikksorozat első részében az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. Cikkét és ezen belül az eljárásban félként szereplők esélyegyenlőségét kíséreltem meg bemutatni. Ebben a részben az egyén ügyének ésszerű határidőn belül történő eldöntéséhez való jog kifejtésére teszek kísérletet, amely szintén az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. Cikkén alapszik.

Az egyénnek mindig komoly érdeke fűződik ahhoz, hogy ügyében mihamarabb érdemi és jogerős döntés szülessen. Az eljárás ésszerűtlenül hosszú időtartama megrendíti a jogbiztonságot, megkérdőjelezheti az egyénnek az igazságszolgáltatásba vetett hitét. A 6. Cikkben szereplő ésszerű tárgyalási időtartam betartásának követelménye arra irányul, hogy a részes államokban az igazságszolgáltatás mechanizmusának zökkenőmentes működése érvényesüljön, hogy az eljárás tisztességét illetően minél kevesebb kétely merüljön fel.

Az Egyezmény rendelkezései között az ésszerű eljárási időtartam betartásának követelménye két Cikkben is szerepel, éspedig: az 5. Cikk 3. bekezdésében és az általam vizsgált 6. Cikkben.

A 6. Cikkben megfogalmazott ésszerű időtartam sokkal szélesebb körben érvényesül, a végső jogerős döntésig bezárólag az eljárás minden egyes szakaszára vonatkozik. Az eljáró bíróságok jellegének úgyszintén nincs jelentősége: a közigazgatási, munkaügyi, katonai bíróságoknak az ésszerű eljárási időtartamot ugyanúgy be kell tartania, mint a rendes bíróságoknak.

Hogy mit is jelent ez az ésszerű időn belüli tárgyalás, hogy mekkora ez az időtartam és meddig tart, ennek a kérdésnek a tisztázása komoly probléma. Annyi leszögezhető, hogy az esetjogban hiába is keresnénk olyan megállapítást, amelyből arra lehetne következtetni, hogy egy bizonyos fix határidőn túl ésszerűtlenül hosszúnak kell tekintenünk egy eljárást. A strasbourgi bíróság az ésszerű időtartam betartását kifogásoló minden egyes panaszban konkrét vizsgálatot folytat, és az elmarasztaló vagy jóváhagyó döntését az eljárás összes körülményének alapos elemzése alapján hozza meg. Egy vizsgálat során több tényezőt is figyelembe vesz:

- az ügy objektív bonyolultsága, komplexitása vagy esetleges olyan egyéb összetevői, amelyeknek az eljárás időtartamára számottevő befolyása lehet,
 - a felek magatartása az eljárás során abban a tekintetben, hogy esetleges felróható magatartásukkal nem járultak-e hozzá maguk is az eljárás elhúzódásához,
 - végül az érintett állam közhatalmi szerveinek saját magatartása abban a vonatkozásban, hogy mennyire felelősek az eljárás elhúzódásáért.
-
- Ami az ügy bonyolultságát illeti, polgári perekben nemegyszer előfordult, hogy a hatóságoknak bonyolult ténybeli vagy jogi megítélésű perekkel, száznál több ügyféllel, nemzetközi vonatkozásokkal, több ezer oldalas irattal kell megbirkózni. Amennyiben a bíróság az eljárása során kellő szorgalmasságot tanúsít, nincsenek hosszú üresjáratok a perben, és az ennek ellenére a fenti vagy más hasonló objektív okok folytán elhúzódik, az nem róható fel az érintett államnak a 6. Cikk alapján. Előfordult már, hogy 8-10 évig tartó eljárások ellenére azt állapítják meg, hogy sem a kérelmező, sem a hatóságok oldalán nem állapítható meg számottevő indokolatlan késedelem, döntően az ügy bonyolult volta idézte elő a látszólag hosszú pertartamot. Azt azonban akkurátusan vizsgálják, hogy a bonyolultság csakugyan fennállt-e. Az aktának a különböző hatóságok közötti felesleges és időrabló küldözgetése, indokolatlan hatásköri vagy illetékességi viták pl. nem szolgálhatnak kimentési okként.
 - Ami a peres felek saját magatartását illeti, ennek két összetevőjét vizsgálják az eljárás ésszerű időtartama szempontjából. Egyrészt figyelemmel vannak arra, hogy az érintett késleltette-e saját magatartásával az ügy előremenetelét, másrészt azt vizsgálják, hogy megtett-e minden tőle telhetőt az eljárás meggyorsítása érdekében. Az előbbinek nyilván

nagyobb a súlya, hiszen míg az eljárást sokféleképpen lehet feleslegesen késleltetni, addig az ügyfeleknek hatékony eszközök nemigen állnak rendelkezésére az eljárás felgyorsítása érdekében. E körben azonban nem csak a hazai soronkívüliség iránti kérelmeknek megfelelő külföldi analógiákra kell gondolnunk. Az érintett ugyanis okozójává válhat a késedelemnek akként is, hogy pl. nem járul hozzá a szakvéleménye elkészítésével késlekedő szakértő helyett másoknak a kirendeléséhez.

- Ami az érintett államok saját tevékenységét illeti, e körben az államok meglehetősen változatos magyarázatokkal próbálnak szolgálni az eljárások elhúzódásával kapcsolatban. A strasbourgi gyakorlat ezek elbírálása területén kialakultnak tekinthető. Mindenekelőtt tisztázták, hogy az eljárás a bíróság utolsó érdemi döntésével ér véget az időtartam számítása szempontjából, és ebben benne foglaltatik a teljes időszak. Így pl. az eljárás felfüggesztésének időtartama – lett légyen az bármennyire is indokolt – nem vonható le az eljárás teljes hosszából, hanem abba teljes egészében beleszámít. Más kérdés, hogy amennyiben a felfüggesztés az adott esetben indokolt volt, és időtartama nem haladta meg az ésszerűnek tekinthetőt, ez az ügy objektív körülményei és bonyolultsága fogalmi körébe tartozik, és ekként nem esik az érintett állam terhére.

Nem szolgál megfelelő kimentési okként az eljáró hatóságok indokolatlan, másokkal kapcsolatos elvárásaira visszavezethető késedelme sem. Amennyiben pl. azért nem kerül sor éveken át a másodfokú döntés meghozatalára, mert a hatóság peren kívüli békés megállapodásban reménykedik, még ha ezzel kapcsolatban komoly erőfeszítéseket tesz is, ez sem elegendő a mentségére. Ugyanígy, ha létrejön is valamikor egy peren kívüli megállapodás, nem érinti az eljárás hosszának problémáját, ettől a kérelmező még lehet áldozata az eljárás indokolatlan elhúzódásának.

A kormányok nemegyszer védekeznek azzal is, hogy az eljárás elhúzódása nem a hatóságok mulasztásaival, hanem egyes eljáró személyek hibáival, jogbéli tévedéseivel függ össze. A bíróság álláspontja ezzel kapcsolatban az, hogy természetesen egyetlen állam sem garantálhatja, hogy tisztségviselői, bírái soha nem fognak hibát elkövetni, azonban olyan hibák, amelyek az ügy lényeges elhúzódásához vezetnek az ügy egyéb körülményeivel kölcsönhatásban, a 6. Cikk 1. bekezdésében foglaltak sérelmével járhatnak. Az igazságszolgáltatási szervek kisebb hibái nem feltétlenül járulnak hozzá az egyezményesértés megállapításához, hanem csak akkor, ha a továbbiakban e szervek nem tesznek meg mindent e hibák minél gyorsabb orvoslása érdekében. Részbe lehet az egyezményesértés megállapításához vezető oksági tényezőknek, ha a bíróságok indokolatlanul körülményes, időrabló bizonyítást folytatnak le az ügy megítélése szempontjából, másodlagos és/vagy már bizonyítottnak tekinthető körülmények tekintetében.

Úgyszintén nyilvánvaló az igazságszolgáltatási szervek leterheltségére, bíróhiányra, adminisztrációs vagy technikai nehézségekre történő hivatkozás. A Magyarországhoz hasonlóan a demokratikus berendezkedésre szintén igen rövid idő alatt átállni kényszerült Spanyolország és Portugália példája is jól mutatja, hogy a mégoly objektívnek látszó akadályoztatások sem fogadhatók el Strasbourgban kimentési okként, ha azok nem a már ismertetett körülményekkel kapcsolatosak.

Nem érinti az érintett államot, illetve közhatalmi szerveit, hogy a mulasztásért esetleg csak közvetett módon felelős. Elmarasztalás alapjául szolgált egyebek között olyan körülmény is, hogy a kirendelt szakértő 16 hónapon át nem terjesztette elő a szakvéleményét. E körben az érintetteknek meg lehetett ugyan az elvi lehetősége, hogy másik szakértő kirendelését kérjék az eljáró bíróságtól, ilyen kötelezettség azonban nem terhelte őket, így az ezzel kapcsolatos perelhúzó magatartás nem volt terhükre róható. E körben a felelősség a kirendelő bíróságot terhelte. Ezen tényezőkön túl más ok is számításba jöhet, pl. az ügyben érintett személy igen nyomós érdeke, sajátos helyzete. Érdekes probléma merült fel egy ügyben, ahol félként egy AIDS-ben szenvedő fiatalember szerepelt. Az általa kezdeményezett perben közigazgatási bíróság járt el. Az eljárás időtartama valamivel több volt két évnél. A panaszos elismerte, hogy ügyében a bíróság megfelelő, szokásosnak is tekinthető

gondossággal járt el (a közigazgatási bíróság előtti eljárás átlagos időtartama Franciaországban két év), panaszában azonban azt kifogásolta, hogy a bíróság betegségére nem volt tekintettel, nem gyorsította meg az eljárást, annak ellenére, hogy tudatában volt betegsége végzettségének. A strasbourgi bíróság elmarasztaló döntést hozott, megállapította, hogy az ilyen esetekben rendkívüli gondosságot kell tanúsítani (a panaszos egyébként a strasbourgi bíróság döntése előtt elhunyt, ügyét a továbbiakban szülei képviselték).

Az eljárások indokolatlan elhúzódásával kapcsolatos ügyek hatalmas számot tesznek ki. Ezek az ügyek annyira ismétlődő jellegűek, hogy a bíróság is egyre inkább már csak a korábbi, hasonló tárgyú döntéseire hivatkozik, részletes indoklás helyett. A friss trendek nem nagyon térnek el a korábbiaktól, ilyen ügyek – kevés kivételt leszámítva – a latin jogrendszerű országok ellen indulnak, ezen belül is Olaszország ellen egymagában is több ügy indul, mint az összes többi tagállam ellen együtvéve, végül ezen ügyek a bíróság előtt legtöbbször a jogsértés megállapításával zárulnak.

dr. Nemes Imre